

*§ 28–0. Навука і культура ва ўмовах крызісу індустрыяльнага грамадства

НАВУКОВА-ТЭХНІЧНЫ ПРАГРЭС ДАДАІЗМ СЮРЭАЛІЗМ ГЕНЕТЫКА ЛІТАРАТУРА «ЗГУБЛЕНАГА ПАКАЛЕННЯ» ШКОЛА БАЎХАУС ГУКАВОЕ КІНО

У першай палове XX ст. заходняя цывілізацыя ўступіла ў паласу сур'ёзных выпрабаванняў. Еўрапейскія мыслары казалі пра яе крызісны стан.

Крызіс заходняй
цывілізацыі

Праявы крызісу заходняй цывілізацыі

Адмоўныя наступствы навуковага прагрэсу

Першая сусветная вайна 1914–1918 гг.

Сусветны эканамічны крызіс 1929–1939 гг.

Абвастрэнне каланіяльных праблем

Прывядзіце прыклады магчымага ўплыву крызісных з'яў на жыццё людзей у Заходняй Еўропе і ЗША. Ацаніце іх уплыў на жыццё ў СССР.

1. Супярэчлівы характар развіцця навукі. Адукацыя ў індустрыяльным грамадстве. Ва ўмовах перыядычнага абвастрэння міжнароднай палітыкі многія навуковыя адкрыцці і вынаходствы ўсё часцей выкарыстоўваліся ў ваенных мэтах. З'яўляліся новыя віды ўзбраення і ваеннай тэхнікі, у тым ліку танкі і самалёты, падводныя лодкі і караблі-браняносцы. Сур'ёзныя поспехі, дасягнутыя ў 1920–1930-я гг. у галіне ядзернай фізікі, непасрэдна

Выкарыстанне
навуковых дасягненняў
у ваенных мэтах

ПРАВВДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Адукацыя ў індустрыяльным грамадстве накіраваная на набыццё навуковых ведаў па прынцыпе «адукацыя на ўсё жыццё». Асноўным сродкам навучання выступае вучэбная кніга, заняткі праводзяцца пад кіраўніцтвам педагога і пры яго кантролі.

Параўнайце асноўныя характарыстыкі адукацыі ў індустрыяльным грамадстве з характарыстыкамі адукацыі ў традыцыйным і постіндустрыяльным грамадстве. Растлумачце атрыманыя вынікі.

наблізілі даследчыкаў да атрымання атамнай энергіі. Крыху пазней вучоныя здолелі стварыць атамную бомбу.

Такім чынам, развіццё сучаснай навукі і тэхнікі ад самага пачатку набывала супярэчлівы характар. З аднаго боку, яно спрыяла прагрэсу і вяло да рэзкага паляпшэння жыцця і побыту людзей, а з другога — рабіла ўсё больш масавымі і разбуральнымі сродкі знішчэння. Гэтая тэндэнцыя праявілася ўжо на працягу Першай сусветнай вайны.

2. Новыя тэндэнцыі ў развіцці літаратуры і мастацтва ў міжваенны перыяд. Навуковы прагрэс, а таксама войны і рэвалюцыі разбурылі грамадскія традыцыі і паставілі пад сумнеў ранейшую сістэму каштоўнасцей. Многія прадстаўнікі інтэлектуальнага асяродку адчулі духоўны крызіс, звязаны са стратай сэнсу існавання.

Людзі ўсё больш вызваліліся ад маральных і грамадскіх прымусаў і забарон, звярталіся да падсвядомасці і прыродных інстынктаў, свету сваіх сноў, унутраных сіл, якія кіравалі іх учынкамі.

Паколькі розныя віды мастацтва ўзаемадзейнічалі паміж сабой і па-рознаму інтэрпрэтаваліся, у розных краінах свету і галінах культуры праявілася мноства мастацкіх школ і кірункаў. Разнастайнасць стыляў і метадаў, якія адышлі ад класічных прыёмаў мастацкай творчасці, атрымала назву мадэрнізм.

Мадэрнізм

ЭКСПРЭСІЯНІЗМ —
песімістычнае бачанне свету,
трывога і страх

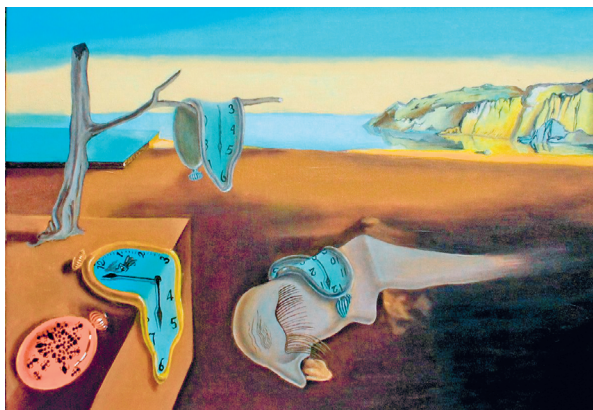
ФУТУРЫЗМ —
ухваленне руху, тэмпу,
хуткасці сучаснага свету

МАДЭРНІЗМ

ДАДАІЗМ —
ірацыянальнасць, адмаўленне
прызнаных стандартаў у мас-
тацтве, разбурэнне эстэтыкі

СЮРЭАЛІЗМ —
ірацыянальнасць, свабода,
спалучэнне сну і рэальнасці

Свой скептыцызм або сумненне ў значнасці традыцыйных грамадскіх каштоўнасцей выражалі буйныя дзеячы культуры, якія не адносілі сябе да нейкіх кірункаў або школ, — напрыклад, нямецкі філосаф і гісторык *О. Шпенглер*, італьянскі пісьменнік *Л. Пірандэла*, аўстрыйскі пісьменнік *Ф. Кафка* і іншыя. У процівагу філасофіі рацыяналізму паўстала рэлігійная (*М. дэ Унамуна*, *Ф. Марыяк*) і ірацыянальная філасофія, якая адмаўляла або абмяжоўвала ролю розуму ў спасціжэнні свету. Адыход ад рэальнага свету прыводзіў да суб'ектывізму (*М. Пруст*, *Дж. Джойс*), эстэтычных пошукаў (*П. Валеры*) або да нейкай разнавіднасці класіцызму (*Ж. Жыраду*). Яскравым выразнікам *сюрэалізму* ў жывапісе быў іспанскі мастак *С. Далі*.

Якія пачуцці абуджае ў вас гэтая карціна? Як вы лічыце, з якой навуковай тэорыяй яе можна асацыяваць? Растворыце свой адказ.

Сальвадор Далі.
Пастаянства памяці. 1931 г.

Сувязь культуры з грамадскім жыццём

Супрацьпастаўляючы сябе тым, хто сыходзіў ад рэальнасці, многія іншыя прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі бралі актыўны ўдзел у сучасных па-дзях. У той час як у Італіі футурызм быў адным са складнікаў фашысцкай ідэалогіі, у Францыі ў 1925–1934 гг. сюрэалізм быў ідэйна блізкі да партыі камуністаў. У Савецкім Саюзе пісьменнікі, дзеячы мастацтва пачалі службыць рэвалюцыі, дапамагалі будаваць новае сацыялістычнае грамадства. У Германіі пасля дабратворнага для культуры перыяду Веймарскай рэспублікі да ўлады прыйшлі нацысты, якія выслалі з краіны многіх пісьменнікаў, мастакоў, іншых дзеячаў мастацтва, якія прэтэндавалі на захаванне за сабой творчай свабоды. Апошнія не толькі пазбаўляліся права тварыць, але і часцяком знішчаліся фізічна.

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Эрнэст Хэмінгуэй. 1918 г.

Славу амерыканскі пісьменнік Эрнэст Хэмінгуэй пайшоў на фронт добраахвотнікам у 1918 г., быў паранены. У гады грамадзянскай вайны ў Іспаніі зрабіўся ваенным карэспандэнтам, знаходзіўся ў Мадрыдзе пад аблогай фашыстаў.

«Калі вы ідзяце на вайну хлопчыкам, вы маеце вялікую ілюзію неўміручасці. Іншых людзей забіваюць, а вас — не... Пасля, калі вы першы раз атрымліваеце цяжкія раненні, вы траціце гэтую ілюзію і ведаеце, што гэта можа здарыцца і з вамі».

«Лісцья рана пачалі ападаць у той год, і мы глядзелі, як ідуць дарожкай войска, і клубіцца пыл, і падае лісце, падхопленнае ветрам, і крочаць салдаты, а пасля толькі лісце застаецца ляжаць на дарозе, пустой і белай».

Э. Хэмінгуэй

Паразважайце, чаму ў літаратуры міжваеннага перыяду пакаленне людзей, народжаных да Першай сусветнай вайны, пачалі называць «згубленым пакаленнем». Як адчуванне «згубленасці» магло адбіцца ў творчасці пісьменнікаў і мастакоў?

Грамадзянская вайна ў Іспаніі выклікала ўмацаванне палітычнага ўплыву інтэлігенцыі ва ўсім свеце. Напрыканцы 1930-х гг. *Дж. Стэйнбек*, *Э. Хэмінгуэй*, *Л. Арагон* зрабіліся франтавымі карэспандэнтамі і бралі ўдзел у ваенных дзеяннях.

Уплыў футурызму, экспрэсіянізму, выкарыстанне новых матэрыялаў (цэмент), а галоўнае — новыя ўмовы жыцця, звязаныя з развіццём індустрыяльнай цывілізацыі, адбіліся на архітэктуры ХХ ст. Хоць яшчэ працягваў існаваць манументальны стыль, паскарэнне тэмпаў урбанізацыі запатрабавала ад архітэктуры функцыянальнасці і ўзвядзення высотных будынкаў. Створаны *В. Гропіусам* у Веймары архітэктурны кірунак «*байхауз*» актыўна ўключыў элементы пластычнага мастацтва (упрыгажэнні, мебліроўку) у архітэктурную, каб зрабіць яе больш функцыянальнай і адначасова эстэтычнай. Развіваючы новую канцэпцыю жылля з выкарыстаннем новых тэхналогій, швейцарскі архітэктар *Ш. Э. Ле Карбюзье* таксама ўзяў пад увагу ўрбанізм і неабходнасць будаўніцтва шматкватэрных будынкаў. Ён працягнуў сваю работу і пасля Другой сусветнай вайны.

У пэўным сэнсе архітэктурна ператварылася ў адзін з найбольш дэмакратычных відаў мастацтва: квітка ў мастацкія галерэі і тэатры, на канцэрты, а таксама кнігі каштавалі грошай, а творы архітэктуры былі даступныя для агляду ўсім ахвотным. Такім чынам, былі закладзены асновы новага кірунку ў архітэктуры — *функцыяналізму*.

У музыцы смелыя творы *І. Стравінскага*, *А. Шонберга* і іншых выяўлялі разрыў з традыцыяй, са спадчынай *Р. Вагнера*, *К. Дэбюсі*. Але вялікай музычнай рэвалюцыяй першай паловы ХХ ст. лічыцца з'яўленне і развіццё *джазу*, які зарадзіўся ў Амерыцы.

Архітэктурна

Школа Байхауз.
Г. Дэсау (Германія)

Жылы дом паводле праекту
Ш. Э. Ле Карбюзье. 1927 г.

Музыка

Такім чынам, адна з найважнейшых супярэчнасцей у развіцці культуры заключалася ў тым, што дасягненні навукі і тэхнікі выкарыстоўваліся для стварэння зброі масавага знішчэння, а мастацтва накіроўвала свае намаганні на папярэджанне людзей пра небяспеку і жахі новай вайны.

калі ў свеце...

1927 г. — кінакампанія Warner Bros. выпусціла першы ў свеце гукавы фільм «Спявак джазу» (рэжысёр Алан Кросланд)

на тэрыторыі Беларусі...

1926 г. — кінастудыя «Беларусьфільм» выпусціла першы беларускі фільм «Лясная быль» (рэжысёр Юрый Тарыч)

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. У чым праяўляўся супярэчлівы характар развіцця навукі? Прывядзіце прыклады выкарыстання навуковых адкрыццяў для стварэння і для разбурэння.
2. Растворыце прычынна-выніковую сувязь: вынікі Першай сусветнай вайны → выкарыстанне навуковых дасягненняў у ваенных мэтах.
3. Якія новыя плыні з'явіліся ў мастацкай культуры і літаратуры ў міжваенны перыяд? Назавіце асаблівасці кожнай з іх.
4. Вызначыце асноўныя прычыны з'яўлення функцыяналізму ў архітэктуры.

